

การศึกษาที่ยั่งยืน Sustainable Education

Received: November 11, 2020 Revised: December 21, 2020 Accepted: December 22, 2020

รับเข้า : 11 พ.ย. 63 แก้ไข : 21 ธ.ค. 63 ตอบรับ : 22 ธ.ค. 63

*นัตยา ปิรันธนานนท์¹

*Nataya Pilanthananond¹

บทคัดย่อ

ปัจจุบัน มีการรับรู้ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคมกันมากขึ้น จึงได้มีการกล่าวถึงความยั่งยืน ในหลากหลายลักษณะ ความยั่งยืนมีความหมายกว้างขวางมาก เกี่ยวข้องกับหลายศาสตร์ ความยั่งยืนคืออะไร หมายความว่าอะไร หลักการ และเสาหลักของความยั่งยืนคืออะไร ตัวอย่างของความยั่งยืนในบริบทต่าง ๆ มีอะไรบ้าง ความยั่งยืนเกี่ยวข้องกับการศึกษาอย่างไร

บทความนี้ได้วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความยั่งยืน และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นมาที่เรื่องการศึกษาเพื่อ ความยั่งยืน ผู้เขียนได้เสนอแนะการศึกษาเพื่อความยั่งยืนว่าเกี่ยวข้องกับความรู้ที่ยั่งยืน ทักษะความสามารถที่ยั่งยืน และเจตคติ ค่านิยม จริยธรรม และพฤติกรรมที่ยั่งยืน และให้ข้อสรุปว่าควรจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา เพื่อให้ความยั่งยืนประสบความสำเร็จ อันนำไปสู่การปลูกฝังการเป็นพลเมืองดีที่ยั่งยืน สำหรับปัจจุบันและอนาคต

คำสำคัญ: ความยั่งยืน, การพัฒนาที่ยั่งยืน, การศึกษาเพื่อความยั่งยืน, ความรู้ที่ยั่งยืน

¹รองศาสตราจารย์ ดร., ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*Associate Professor Dr., Retired Government Official of Kasetsart University

*Corresponding author E-mail: fedunyp@hotmail.com

Abstract

There has been increasing recognition of the critical issues of environmental and social problems society. Sustainability is commonly used in varied ways. Sustainability is a broad discipline. Sustainability will go into many fields. What is sustainability? What does it mean? What are the principles and pillars behind sustainability? What examples of sustainability are there in many contexts? How is sustainability connected to education?

This article analyzes the concepts of sustainability and sustainable development. Sustainability in education is emphasized. The author suggests educational sustainability related to sustainability knowledge, sustainability skills and abilities, and sustainability attitudes, values, ethics and behaviors. She draws the conclusions regarding educational change needed to achieve sustainability in order to cultivate sustainability citizenship for the present and the future.

Keywords: sustainability, sustainable development, educational sustainability, sustainability knowledge

บทนำ

ความยั่งยืนหมายความว่าอะไร ทำไมจึงมีการรณรงค์ให้คิดทำอะไรให้คำนึงถึงเรื่องความยั่งยืน คำว่ายั่งยืน มีความหมายกว้างขวางมาก และเกี่ยวข้องกับความรู้หลากหลายศาสตร์ ตั้งแต่เรื่องธุรกิจ ไปจนถึงเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยทั่วไปเวลาเราพูดถึงคำว่า ยั่งยืน จะให้ความรู้สึก เกี่ยวกับเรื่องความคงทน อยู่ได้นานอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่เรารณรงค์ เพื่อที่จะลดการใช้ หรือการกระทำบางอย่าง ขณะเดียวกันก็พยายามค้นหา และพัฒนาเทคโนโลยีต่าง ๆ สำหรับชีวิตในอนาคต อย่างเช่น การรณรงค์เพื่อลดการเกิดก๊าซเรือนกระจก การแสวงหาแหล่งเชื้อเพลิง ทรัพยากรพลังงาน การปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างโลกให้สมดุล และเพื่อคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน เป็นต้น คำว่า ยั่งยืน ที่เรารู้จักกันนี้ มักเกี่ยวข้องกับเรื่องวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ การผลิต การลงทุน การพัฒนาเทคโนโลยี การกระจายความมั่งคั่ง การเปลี่ยนแปลงสถาบันทางสังคม กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ จะต้องไม่ทำให้คุณภาพชีวิตทางสังคมลดลง

Grant (2020) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องความยั่งยืน ประกอบด้วย 3 เสาหลัก คือ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม เศรษฐกิจคือแนวคิดของผลกำไร สิ่งแวดล้อม คือแนวคิดของโลกใบนี้ที่เราอยู่อาศัย และ สังคมคือประชาชน ความยั่งยืนจะเน้นการสนองความต้องการจำเป็นในปัจจุบันที่จะไม่ทำให้คนในอนาคตต้องเดือดร้อน

University of Alberta (n.d.) และ Mason 2020) อธิบาย 3 เสาหลักของความยั่งยืน ดังนี้

ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) หมายถึง การรักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ให้คงไว้ การรักษาระบบของสิ่งแวดล้อมบนโลกให้สมดุล ในขณะที่มนุษย์บริโภคทรัพยากรธรรมชาติบนโลก ก็จะต้องให้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้สามารถเติมเต็ม ตัวของมันเองได้ ดังนั้น ถ้าเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน สิ่งแวดล้อมก็ไม่ถูกทำลาย และยังคงมีอยู่ สู่คนรุ่นต่อไปได้

ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economic Sustainability) หมายถึง ชุมชนมนุษย์ทุกพื้นที่บนโลกสามารถพึ่งพากัน และเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่ต้องการได้ ไม่ว่าจะด้วยการแสวงหา การใช้งบประมาณ และด้วยวิธีการอื่น ๆ เพื่อสนองความต้องการจำเป็นได้ไม่ว่าจะด้วยระบบเศรษฐกิจแบบใด และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จัดสรรมาได้ให้กับทุกคน เช่น แหล่งทำมาหากินที่ปลอดภัย ความยั่งยืนไม่อาจประสบความสำเร็จได้ถ้าไม่ไปด้วยกันกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การโน้มน้าว จูงใจ ให้แต่ละคน ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ลงทุนกับทรัพยากรต่าง ๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์ ผลกำไรที่ยั่งยืน ในระยะยาว จึงต้องกระทำควบคู่กันไปด้วย

ความยั่งยืนทางสังคม (Social Sustainability) หมายถึง พลเมืองบนโลกจะต้องได้รับสิทธิมนุษยชนสากล และความต้องการจำเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเพียงพอ เพื่อสุขภาพอันดี ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และความปลอดภัยของครอบครัว และชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งมีคุณภาพต้องมีผู้นำที่ทำให้เกิดความมั่นใจว่าสิทธิส่วนบุคคล การใช้แรงงาน และวัฒนธรรมของชุมชน จะได้รับการเคารพ ยอมรับกัน และ ไม่ถูกเลือกปฏิบัติ การที่คนเราจะใส่ใจเรื่องความยั่งยืน นั้นหมายถึงการได้รับการศึกษา ให้ตระหนัก เห็นความสำคัญ และช่วยกันเผยแพร่กระจายความรู้ ความคิด การกระทำออกไปในวงกว้าง

ความยั่งยืนจึงเป็นกระบวนการที่จะมีชีวิตอยู่ ภายใต้ทรัพยากรทางกายภาพ ทางธรรมชาติ และทางสังคม ที่มีอยู่จำกัดที่จะแสวงหาได้ ที่จะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองตลอดไป ความยั่งยืนเป็นสิ่งที่เราแต่ละคน หรือ องค์กร หน่วยงาน เตรียมให้กับคนรุ่นต่อไป จากการสะท้อนค่านิยมเรื่องความยั่งยืนนี้ ลงไปในนโยบาย ในกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ แต่ละคนจึงมีบทบาท สำคัญในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และสังคมปัจจุบันคนในปัจจุบันพร้อม ๆ กับคนรุ่นต่อไป ต้องร่วมกัน แก้ปัญหา และปรับทั้งสิ่งแวดล้อม และตัวเองให้เข้ากันให้ได้อย่างสมดุล

Wikipedia (2020) กล่าวว่า ความยั่งยืน (sustainability) เป็นเป้าหมายของมวลมนุษยชาติ ในขณะที่การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) เป็นแนวทางแบบองค์รวม เพื่อที่จะทำได้เป้าหมายที่เราต้องการคือ ความยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องทำอย่างสมดุลกันทั้งในระดับท้องถิ่น ในประเทศต่าง ๆ และระดับโลก ในอันที่จะสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ แต่ต้องไม่ลดทอน หรือทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ความยั่งยืนจึงมีเป้าหมายที่คุณภาพของชีวิตมนุษย์ สะท้อนความพยายาม การกระทำ เพื่อความเจริญก้าวหน้าทั้งในปัจจุบัน และอนาคต การปฏิบัติการใด ๆ เพื่อความยั่งยืน จึงต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบ การตัดสินใจเชิงรุก อย่างมีนวัตกรรม ที่จะทำให้เกิดผลกระทบให้น้อยที่สุด รักษาสมดุลทาง

ระบบนิเวศ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความยุติธรรมทางการเมือง และวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม ความยั่งยืนจึงนำไปใช้ในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน สถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน เศรษฐกิจแบบยั่งยืน เป็นต้น

ดังนั้น ในบทความนี้ จึงต้องการจะเน้นมาที่ความยั่งยืนทางการศึกษา นอกจากการสร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ยั่งยืน สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่ยั่งยืนแล้ว และการศึกษาที่ยั่งยืนเล่า ควรเป็นสิ่งที่เราจะต้องหันกลับมาพิจารณาในเรื่องนี้กันบ้างหรือไม่

การศึกษาที่ยั่งยืน

ปัจจุบันความผันผวน และวิกฤติทางสังคม กำลังเป็นความกังวลใจ คับข้องใจของผู้คนไม่เฉพาะสังคมโลก และแม้แต่สังคมไทย ทำอย่างไรเราจะทำให้การเมืองมีความยั่งยืน เศรษฐกิจยั่งยืน สังคมที่มีความยั่งยืน สุขภาพที่ดี การมีชีวิตที่ยั่งยืน ทำอย่างไรที่จะให้คนในสังคม มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อม ที่จะตระหนัก และสร้างสรรค์ความยั่งยืนในเรื่องเหล่านี้สู่เป้าหมายการเป็นพลเมืองตัวอย่างยั่งยืน การพัฒนาสิ่งเหล่านี้ให้เกิดความยั่งยืน วิธีการหนึ่งคือการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนให้กับคนในสังคม เพื่อไปจัดการให้เกิดความยั่งยืนในมิติต่าง ๆ ดังกล่าว ให้คงอยู่ได้ในระยะยาว ด้วยแนวทางที่เริ่มทำตั้งแต่ปัจจุบัน และเพื่ออนาคต

การศึกษาเพื่อความยั่งยืน คือการศึกษาที่ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความรู้ ทักษะ และเจตคติ ที่จะทำให้สังคมมีความยั่งยืนมากขึ้นโดยรวม เป็นการศึกษาที่มีเป้าหมายการให้อำนาจการคิดตัดสินใจ และการให้เครื่องมือ แก่คนรุ่นปัจจุบัน และอนาคต ได้นำไปแสวงหาแนวทางที่สมดุลเพื่อสร้าง และพัฒนาความยั่งยืนในมิติต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม (Wikipedia, 2020)

เมื่อปี คริสต์ศักราช 2015 องค์การสหประชาชาติ กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ที่เป็นการศึกษาเพื่อความยั่งยืน อันเป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ว่า ต้องเป็นการศึกษาที่สร้างความเสมอภาคให้กับคนทุกกลุ่ม ส่งเสริม และสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้กับทุกคน เพื่อปรับปรุงมาตรฐานการดำรงชีวิต และอนาคตของชุมชน

การจะทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ได้นั้น มีการระบุถึงแนวทางการจัดการอยู่หลายประการ ได้แก่ การให้โอกาสอย่างเท่าเทียมกัน ที่จะเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การเข้าถึงการศึกษาอาชีวศึกษา เทคนิคศึกษา และการอุดมศึกษา การเพิ่มพูนทักษะเพื่อการทำงานหาเลี้ยงชีพให้ประสบความสำเร็จ การขจัดความแปลกแยกและการแบ่งแยกในการจัดและการเข้าถึงการศึกษา การได้เรียนรู้ภาษา และคณิตศาสตร์ การจัดการศึกษาเพื่อความยั่งยืนและเป็นพลเมืองดีของประเทศและของโลก การจัดหาโรงเรียนที่ปลอดภัยสำหรับเด็กพิเศษ และเด็กกลุ่มเสี่ยง และการมีครูที่มีคุณภาพ

การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างและการพัฒนาความยั่งยืน การสร้างชาติ และสันติภาพ (Wikipedia, 2020) การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ จะพัฒนาคนที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน ที่มีความรู้ ทักษะ

ความสามารถต่าง ๆ เพื่อไปสร้างและเปลี่ยนแปลงสังคม และโลกที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต หลักสูตร การเรียน การสอน และการประเมิน ต้องถักทอเรื่องความยั่งยืนลงไปในการจัดการศึกษาทุกระดับ

ความรู้ที่ยั่งยืน

ชุมชนและสถานศึกษาควรเป็นหุ้นส่วนร่วมกันในการจัดการศึกษา เพื่อเรียนรู้เรื่องความยั่งยืน การจัด โอกาสให้ผู้เรียนใช้ชุมชนเป็นห้องเรียนธรรมชาติ และนำชุมชนเข้าสู่ห้องเรียนปกติด้วย Sustainable Schools Project (n.d.) ได้นำเสนอกรอบแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อความยั่งยืน ว่าควรมีเป้าหมายเพื่อให้พลเมือง สร้างชุมชนที่ยั่งยืน ประกอบด้วย

1. ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับชุมชนธรรมชาติ
2. ความรู้ ความเข้าใจว่า ทุกส่วนบนโลกมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน
3. ความรู้ ความเข้าใจว่า ทุกคนสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้

ชุมชนในที่นี้หมายรวมถึงตั้งแต่บ้าน เพื่อนบ้าน ชุมชน สังคมในระดับจังหวัด ภาค ประเทศ ภูมิภาค และ โลก ที่ประกอบด้วยพื้นที่ทางกายภาพ และทางสังคม การศึกษา หลักสูตร และการสอน จะต้องสร้างความ เข้าใจ สร้างความคิดรวบยอด ให้กับผู้เรียน ในเรื่องต่อไปนี้

- **ความสามารถที่จะสร้างความแตกต่าง** ทุกคนมีความสามารถที่จะสร้าง และทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลง หรือเกิดผลกระทบต่อบรรบบใดระบบหนึ่งต่อชุมชน หรือแม้กระทั่งต่อตัวเองได้

- **การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา** ทุกสิ่งทุกอย่างบนโลก มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

- **ชุมชน** คือพื้นที่ อาณาบริเวณ ที่ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต ที่มีการดำเนินกิจกรรม ต่าง ๆ เพื่อเป้าหมายร่วมกัน ทุกชุมชนจะประกอบด้วยระบบทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคมที่สัมพันธ์โยง ไยกัน เราจำเป็นต้องเข้าใจความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆเหล่านี้ เพื่อหาแนวทางเอาชนะวิธีการจัดการ กับปัญหาใด ๆ อย่างยั่งยืน

- **วัฏจักร** สิ่งมีชีวิต และระบบใด ๆ บนโลก ดำเนินไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอนที่แตกต่างกัน ๆ กันไป

- **ความหลากหลาย** ระบบและพื้นที่ต่าง ๆ บนโลก มีบทบาท หน้าที่ ที่ต่าง ๆ กันไป

- **ดุลยภาพ** สรรพสิ่งบนโลกมีความสมดุลกัน

- **ความเสมอภาค/ความยุติธรรม** ทรัพยากรต่าง ๆ บนโลก จำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน กัน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่

- **การพึ่งพาอิงอาศัยกัน** ทุกชีวิต ทุกระบบ ในทุกพื้นที่บนโลก เกี่ยวข้องสัมพันธ์ และข้องเกี่ยวต่อกันและกัน

- **ข้อจำกัด** ทุกระบบต่างมีศักยภาพภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ

- **ผลกระทบระยะยาว** เราสามารถคาดการณ์ได้ว่าทุกการกระทำจะเกิดปฏิกิริยาหนึ่ง ๆ ทันทีเสมอ ไม่ช้าก็เร็ว

- **สถานที่** สถานที่หนึ่ง ๆ ประกอบด้วยชุมชนมนุษย์ และชุมชนธรรมชาติ ทุกสถานที่ต่างมีความ ต้องการจำเป็น และข้อจำกัดในตัวของมันเอง

• ระบบ คือ องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีผลต่อกันและกัน และการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันมีแบบแผนที่เป็นลักษณะเฉพาะ

Sustainable Schools Project (n.d.) ได้นำเสนอกรอบแนวคิดในการจัดการศึกษาเรื่องความยั่งยืนสำหรับการศึกษาระดับพื้นฐานว่า ผู้เรียนแต่ละช่วงวัยควรได้รับการเรียนรู้ได้แก่แนวคิดในเรื่องต่อไปนี้

ช่วงชั้น	แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืน
ปฐมวัย	ชุมชน ประสิทธิภาพของตนในการแสดงความรับผิดชอบ และการตระหนักรู้ในเรื่องสถานที่ต่าง ๆ
ประถมศึกษา 1-2	วัฏจักร
ประถมศึกษา 3-4	ระบบ ความหลากหลาย
ประถมศึกษา 5-6	การเปลี่ยนแปลง
มัธยมศึกษาตอนต้น	การพึ่งพา
มัธยมศึกษาตอนปลาย	ความเสมอภาค ความเท่าเทียม ข้อจำกัด ผลกระทบระยะยาว

ที่มา : Sustainable Schools Project (n.d.)

การศึกษาเพื่อความยั่งยืนจึงต้องให้ผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิด หรือ concept เหล่านี้ ผ่านการศึกษาในหลักสูตรสาขาวิชาต่าง ๆ แบบบูรณาการกันกับปัญหาในชุมชน และโลกในชีวิตจริง (Real Life) ทั้งจากอดีตในปัจจุบันและอนาคต ความเข้าใจในแนวคิดเหล่านี้ จะนำไปสู่การสื่อสาร การจัดการ การตัดสินใจแก้ปัญหาใด ๆ อย่างมีวิจรรย์ญาณ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนที่มุ่งอนาคต ในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม การเกษตร เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม เพราะอดีต ปัจจุบัน และอนาคตต่างเชื่อมโยง และส่งผลต่อเนื่องกันมาและต่อไป การศึกษาจะต้องให้ผู้เรียนได้เข้าใจว่า ความรู้ ประสบการณ์ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต ที่ส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญในปัจจุบัน มีคุณค่าควรแก่การดูแล รักษาให้คงไว้อย่างไร ทำอย่างไรที่จะให้การดำเนินชีวิตในปัจจุบัน อยู่กลมกลืนกับอดีตได้ ที่ยังสามารถทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีได้ และมีอะไรที่เราควรปรับเปลี่ยนการกระทำของเรา กระบวนการตัดสินใจ ความเชื่อ และแนวคิดต่าง ๆ ที่จะสร้างวิสัยทัศน์ของเราสู่อนาคตแบบ ยั่งยืน

ความรู้ที่ยั่งยืน ที่จะทำให้ได้แนวคิดเหล่านี้ไม่อาจเกิดได้จากการเรียนอะไรที่แยกส่วน หลักสูตร โปรแกรม การเรียนจะต้องมีการเชื่อมโยง บูรณาการกัน ของศาสตร์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะ Interdisciplinary Approach หรือ Transdisciplinary Approach ก็ตาม และการนำความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ มาถักทอ มาใช้ในการทำความเข้าใจเรื่องความยั่งยืนต่าง ๆ ให้ลึกซึ้ง

ทักษะความสามารถที่ยั่งยืน

การศึกษาเพื่อความยั่งยืน มิได้หมายถึงการให้ความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับความยั่งยืน ในมิติต่าง ๆ แต่เพียงอย่างเดียว การศึกษาต้องพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะ ความสามารถที่ยั่งยืนด้วย เป็นทักษะ ความสามารถ ที่ติดตัวผู้เรียนไปใช้ได้ตลอดชีวิต และส่งต่อไปให้กับคนรุ่นต่อไปได้ด้วย

Sustainable Schools Project (n.d.) ให้ความเห็นว่า การศึกษาเพื่อความยั่งยืนต้องให้ผู้เรียนได้ เรียนผ่าน กระบวนการสืบสอบความรู้ ความเข้าใจ และเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (Inquiry and Connection) จึงต้องให้ผู้เรียนสัมผัสกับประเด็นปัญหา ความสงสัยในเรื่องต่าง ๆ อย่างใช้ความรู้ ความเข้าใจ มีสำนึกความรับผิดชอบ การใส่ใจในเรื่องต่าง ๆ ทั้งใกล้ตัว ไกลตัว ส่วนตน และส่วนรวม และเรียนแบบเชิงรุก ที่จะมีแนวคิดในการจัดการ ป้องกัน แก้ไข เพื่ออนาคต

ทักษะความสามารถที่ผู้เรียนพึงมีเพื่อนำไปจัดการสิ่งต่าง ๆ ให้ยั่งยืนได้แก่

- **การตั้งคำถาม** การศึกษาเพื่อความยั่งยืน มีความยั่งยืนเป็นเป้าหมายสำคัญ ผู้เรียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ว่า คนรุ่นก่อน คนในรุ่นปัจจุบัน และคนในรุ่นอนาคต ต้องการอะไรที่ยั่งยืน และทำอะไร เพื่อให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกิดความยั่งยืน การตั้งประเด็นคำถามที่อยู่ในชีวิตจริงและเป็นจริง จึงเป็นทักษะ ความสามารถที่สำคัญ และจำเป็น ในการเรียนเรื่องราวต่าง ๆ และการจะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ สิ่งบ่งชี้ที่จะสะท้อนว่า ผู้เรียนตั้งประเด็นคำถาม “เป็น” นั่นคือ คำตอบต่อคำถามเหล่านั้นจะต้องอาศัยการเชื่อมโยงความรู้จาก สาขาวิชาต่าง ๆ ทั้งทางภาษา วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี การเกษตร การอาชีพ สุขภาพ เศรษฐศาสตร์ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น เข้าไว้ด้วยกัน

- **การสร้างแนวคิด** มุมมองต่าง ๆ การให้ผู้เรียนได้ความรู้ที่เป็นแนวคิด (concept) ต้องผ่านการ ได้สัมผัสตัวอย่างความรู้ และประสบการณ์ที่เป็นจริง ที่อยู่ในชีวิตจริง จนสามารถสร้างข้อสรุป สังเคราะห์เป็นแนวคิด concept ได้ ความสามารถในการสร้างข้อสรุป จนสังเคราะห์เป็นแนวคิดหลักการได้ จะทำให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ เทียบเคียงกับปัญหา และการแก้ปัญหา เหตุการณ์ต่าง ๆ ในอนาคต ได้อย่างมีหลักการ แนวทางการสอนเพื่อพัฒนาความคิดรวบยอด (concept learning) น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่มีคุณค่าต่อการ ทำให้ผู้เรียนมีทักษะ ความสามารถทางด้านนี้

- **ความคิดสร้างสรรค์และคิดมุ่นอนาคต** เนื่องจากการศึกษาเพื่อความยั่งยืน มุ่งที่จะสร้างความยั่งยืนที่สามารถส่งต่อไปถึงอนาคตได้ จึงต้องอาศัยความสามารถของพลเมืองที่เป็นนักคิดเชิง สร้างสรรค์และ มองอนาคตเป็น ความสามารถในการมองอะไร ที่แตกต่างจากเดิม อย่างมีวิสัยทัศน์ เพื่อการตัดสินใจใด ๆ ที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต จึงควรเป็นสิ่งที่การศึกษาต้องมีบทบาทสำคัญ ในการสร้างทักษะความสามารถ ในเรื่องนี้ให้กับผู้เรียน

- **การคิดแบบแยกแยะ** การกระทำใด ๆ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาวถึงอนาคต ต้องอาศัย องค์ความรู้ กระบวนการ ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม และในบริบทต่าง ๆ หลายอย่างประกอบกัน การคิด แยกแยะ คิดเชื่อมโยง และความเป็นเหตุเป็นผล คิดอย่างมีเหตุผล สืบสาวเหตุปัจจัย ดังคำสอนหนึ่งขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ทุกสิ่งล้วนมีเหตุปัจจัยที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น รวมทั้งการมองอะไร อย่างรอบ ด้าน การแก้ปัญหาแบบอริยสัจ และอีกหลาย ๆ กระบวนการคิดอย่างแยกแยะ หรือ โยนิโสมนสิการ เป็น

ตัวอย่างที่ดี ของการสอนให้ผู้เรียนมีทักษะความสามารถในการคิด ที่จะดำเนินชีวิตในปัจจุบัน และอนาคต อย่างยั่งยืน

- **การมีวิจารณญาณ** การศึกษาเพื่อความยั่งยืนต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประเด็นปัญหาต่าง ๆ และวิธีการที่จะจัดการกับปัญหานั้น ๆ และการป้องกัน ไม่ให้คนรุ่นต่อไปประสบปัญหานี้เหมือนคน รุ่นปัจจุบัน การเรียนรู้ที่ยึดแต่หนังสือเรียน ตำรา หรือการมองกรอบแคบ ๆ ภายในห้องเรียน ไม่ได้ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เพื่อทำอะไรให้ยั่งยืนได้เลย การศึกษาประเด็นปัญหา ความขัดแย้งต่าง ๆ ซึ่งไม่ปรากฏในหนังสือ ตำรา ต้องใช้วิจารณญาณในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอุปนิสัยในการบริโภคแบบสิ้นเปลือง ความไม่ยุติธรรมในสังคม ความก้าวร้าวรุนแรงทางการเมือง มีผลต่อการใช้ชีวิตของคนปัจจุบัน และสืบเนื่องต่อไปถึงอนาคต หากไม่ได้รับการคิดทำอะไรกับเรื่องเหล่านี้ให้ยั่งยืน การสอนให้มีวิจารณญาณ น่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการเรียนการสอนที่จะให้ผู้เรียนมีทักษะความสามารถในเรื่องเหล่านี้

- **การตัดสินใจ** เป็นความสามารถขั้นสุดท้ายที่บุคคลจะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่จะสะท้อนให้เห็นว่า พฤติกรรมใด ๆ ที่แสดงออกมานั้น จะมีความยั่งยืนส่งผลถึงอนาคตหรือไม่ การตัดสินใจ “เป็น” จึงเป็นทักษะ ความสามารถที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่การศึกษาไม่อาจละเลยที่จะพัฒนาให้แก่ผู้เรียน ไม่เพียงแต่ผู้เรียนจะต้องรู้วิธีการตัดสินใจว่าอย่างไร แต่ผู้เรียนจะต้อง ตระหนักด้วยว่าการตัดสินใจใด ๆ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไร อย่างไร และส่งผลต่อคุณภาพชีวิตโดยรวมของผู้คนอย่างไรด้วย นั่นคือ การตัดสินใจเพื่อความยั่งยืน จะต้องมาพร้อม ๆ กับความสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้วย

- **การร่วมมือกัน** มองอะไรเพื่อส่วนรวม และมองยาว ๆ การรู้จักตัวเอง ท้องถิ่นตนเอง และรู้จักโลก เข้าใจว่าทุกอย่างคือเครือข่าย เชื่อมโยง โยงใย และทอดยาวสืบเนื่องไปเป็นระบบ และบางทีก็เป็นวัฏจักร การศึกษาเพื่อความยั่งยืนจะต้องให้ผู้เรียนเข้าใจการพึ่งพากันของระบบต่าง ๆ และการแสดงบทบาทต่าง ๆ อย่างมีความรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้นต่อส่วนรวม ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต เรียนรู้การมีจิตสำนึกเพื่อสังคมส่วนรวม การมีจิตสาธารณะ จิตบริการ ที่จะทำให้สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีความยั่งยืนได้อย่างไร การร่วมกันเรียนรู้ด้วยวิธีการ เช่น Place-Based Education (PBE) หรือ Place-Based Learning จะทำให้ผู้เรียนได้ซึมซับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทางสังคมวัฒนธรรม ผ่านการเรียนรู้ที่มีใช้เฉพาะทางสังคมศึกษา หรือสังคมศาสตร์ แต่ภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และศาสตร์อื่น ๆ ก็สามารถนำเอา PBE ไปใช้ เพื่อให้ผู้เรียนได้แนวคิด เรื่องของ Places ในบริบทต่าง ๆ และจะทำให้ Places เหล่านั้นเกิดความยั่งยืนได้อย่างไร

- **การสื่อสาร** ไม่ว่าจะเป็นรูปของการพูด เขียน หรือ การกระทำ เพื่อโน้มน้าว สร้างความรู้ ความเข้าใจ อย่างมีความรับผิดชอบต่อ ไม่ใช่ทุกคนที่จะมีทักษะความสามารถในด้านนี้ แต่เป็นสิ่งที่ สามารถเรียนรู้ และฝึกฝนกันได้

ดังนั้น ทักษะ ความสามารถที่ยั่งยืน คือความสามารถที่จะเชื่อมโยงว่า สิ่งแวดล้อม พฤติกรรม มนุษย์ และ ความรับผิดชอบต่อสังคม ต้องเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน ที่ต้องอาศัยทักษะความสามารถต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น

เจตคติ ค่านิยม จริยธรรมที่ยั่งยืน

การศึกษาเพื่อความยั่งยืน คือการศึกษาที่สามารถทำให้คนในสังคมมีความสามารถในการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงในที่นี้ คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยการมีแรงบันดาลใจ ที่ต้องสอดคล้องกับค่านิยม จริยธรรม วัฒนธรรม และความเชื่อของผู้คนในสังคม นั้น ๆ ด้วย หากวิเคราะห์เปรียบเทียบคำว่า เจตคติ ค่านิยม จริยธรรม คุณธรรม ความเชื่อ คำเหล่านี้มีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่สิ่งที่มีลักษณะร่วมกันอยู่คือ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนเรา เพราะมีฐานมาจากการมีความรู้สึก ความเชื่อ ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ การกระทำหนึ่ง ๆ นั้น ดี หรือ ไม่ดี มีคุณค่า หรือไม่มีคุณค่า เป็นสิ่งควรจะต้องทำ หรือควรหลีกเลี่ยง แล้วแสดงออกเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ เจตคติ ค่านิยม จริยธรรม จึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดมาตรฐานความประพฤติของบุคคล และสังคม ให้แสดงการกระทำใด ๆ ที่ยั่งยืนสู่อนาคตได้ การศึกษาเพื่อความยั่งยืน จึงควรนำสิ่งเหล่านี้มาพัฒนาให้ผู้เรียน ประกอบกันไปด้วย

UNESCO (2002) กล่าวว่า การพัฒนาอะไรให้ยั่งยืน ผ่านระบบการศึกษา จะต้อง

- พัฒนาจริยธรรมการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืน บนพื้นฐานของการใช้หลักความยุติธรรมแก่สังคม หลักการประชาธิปไตย สันติภาพบนความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ การสร้างสันติสุขที่ปราศจากความรุนแรง และความอยุติธรรม

- การส่งเสริมความมีระเบียบวินัย
- การตระหนักในเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ต้องเป็นจุดเริ่มต้น และฐานรากของชีวิต ที่จะส่งผ่านคุณลักษณะของสังคมที่มีจริยธรรม
- การพัฒนาคนในสังคมที่มีศักยภาพในการแสดงออกที่มองการณ์อนาคต
- การมีค่านิยมในเรื่องสุนทรียภาพ มีและใช้จินตนาการอย่างสร้างสรรค์ เปิดใจกว้าง พร้อมรับความเสี่ยงบนความไม่ประมาท มีความยืดหยุ่น เต็มใจที่จะศึกษา เรียนรู้แนวทางใหม่ ๆ
- การตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อโลกโดยรวม ดังที่ Oxenswardh (2020) ก็ได้กล่าวว่า “sustainability as a goal and responsibility as a tool”

The Open University (n.d.) และ Leiserowitz and Parris (2008) กล่าวถึงค่านิยม เจตคติ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่

- การสร้างความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง
- การใส่ใจในเรื่องต่าง ๆ แบบไม่ดูดาย
- ความยุติธรรม ความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
- ความสมัครสมาน สามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกัน
- ความอดทน
- การเห็นคุณค่า และเคารพในความหลากหลาย
- การตระหนัก และยอมรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- ความเชื่อที่ว่าเราทุกคนสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนั้น Sustainable Australia Party (2020) ก็ได้กำหนดค่านิยมเพื่อความยั่งยืนไว้ประกอบด้วย

- การมีค่านิยมในการดำเนินชีวิตแบบยั่งยืน ที่ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและ อนาคต
- การเห็นคุณค่าในการคิดนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน ผ่านระบบการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- การมีค่านิยมประชาธิปไตยที่โปร่งใส
- ความรับผิดชอบทางการคลังสาธารณะ เพื่อการใช้งบประมาณเพื่อจัดการความยั่งยืน
- การมีวิสัยทัศน์โลก ที่จะพัฒนาความยั่งยืนเพื่อมวลมนุษยชาติ เศรษฐมณฑลชาติ ไม่เอาชนะ ธรรมชาติ

ดังนั้น การศึกษาควรจะต้องพัฒนาอารมณ์ จิตใจ ความรู้สึก ในเรื่องเหล่านี้ ควบคู่กันไปกับการมีความรู้ว่าจะทำอะไรให้ยั่งยืน ด้วยเหตุผล ความคิด และความรู้สึกใด มาบอกเราว่าต้องให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน และความสามารถว่าจะทำอย่างไรให้ยั่งยืน

บทสรุป

บทความนี้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความยั่งยืน โดยเฉพาะบริบทของการจัดการศึกษาเพื่อความยั่งยืน จะจัดการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรที่จะเป็นความรู้ที่ยั่งยืน ทักษะความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้จัดการเตรียมการ สิ่งต่าง ๆ ให้มีความยั่งยืนในปัจจุบัน และส่งต่อถึงอนาคต รวมทั้ง เจตคติ ค่านิยม จริยธรรมที่ต้องมีกำกับไว้ด้วย หากจะทำงานอะไรเพื่อความยั่งยืน ระบบการศึกษาอาจใช้เวลาและด้วยอัตราการเปลี่ยนแปลงที่เห็นผลได้ช้า แต่ก็ต้องไม่ละเลิกความพยายาม เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน

การจัดการศึกษาสำหรับคนในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อุดมศึกษา หรือ อาชีวศึกษา มีเป้าหมายที่เป็นความต้องการจำเป็นอยู่มากมาย และหลากหลาย อย่างไรก็ตาม ในความต้องการจำเป็นเหล่านั้น เราละเลยไม่ได้กับการที่จะต้องตระหนักเรื่องของความยั่งยืนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยในทุกเรื่องสำหรับผู้สอน การจะให้ผู้เรียนเรียนอะไร ผู้สอนก็ต้องถามตัวเองว่า ความรู้นี้ยั่งยืนจริงหรือไม่ เรากำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะให้ผู้เรียนรู้อะไร ทำอะไรได้ จุดประสงค์เหล่านั้น เป็นความยั่งยืนหรือไม่ เป็นความสามารถที่ยั่งยืนต่อ เขาจริงหรือไม่ เราจะประเมินผู้เรียนด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม ก็ต้องถามตัวเองว่า ข้อสอบที่ออกไปนั้น งานที่มอบหมายให้ผู้เรียนทำนั้น จะนำมาซึ่งความยั่งยืนในเรื่องอะไร ผลการประเมินนั้น จะทำให้ผู้เรียนดำรงชีวิตได้ยั่งยืนไหม งานการที่เขาจะทำต่อไปจะยั่งยืนไหม เขาจะทำให้ผู้อื่น สังคม ยั่งยืนไปด้วยจริงไหม สถาบันฝึกหัดครูก็ต้องนำเรื่องความยั่งยืนนี้เป็น “สเปค” ของการผลิตครูด้วย ความยั่งยืนจึงน่าจะเป็น “แกน” และเป็น “แก่น” ของการทำงาน จัดการศึกษาในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตร การเรียนการสอน การประเมิน และการผลิตและพัฒนาครูเหนือสิ่งอื่นใด คุณค่าสูงสุดของการศึกษาเพื่อความยั่งยืน คือ การได้พลเมืองที่ดีที่ยั่งยืนสำหรับประเทศและโลก

เอกสารอ้างอิง

- Grant, Mitchell. (2020). Sustainability. Retrieved from <https://www.investopedia.com/terms/s/sustainability.asp>.
- Leiserowitz, Anthony, and Parris, Thomas M. (2008). Sustainability Values, Attitudes and Behaviors: A Review of Multi-National and Global Trends. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228247368_Sustainability_Values_Attitudes_and_Behaviors_A_Review_of_Multinational_and_Global_Trends/link/55018b740cf231de076a374e/download.
- Mason, Matthew. (2020). What Is Sustainability and Why Is It Important? Retrieved from <https://www.environmentalscience.org/sustainability>.
- Oxenswardh, Anette. (2020). Knowledge Sharing and Sustainable Development. Retrieved from https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-3-319-63951-2_320-l.
- Sustainable Australia Party. (2020). Objectives & Core Values. Retrieved from https://www.sustainableaustralia.org.au/core_values.
- Sustainable Schools Project. (n.d.). Education for Sustainability. Retrieved from <http://sustainableschoolsproject.org/education>.
- The Open University. (n.d.). 9 Values and Sustainable Development. Retrieved from <https://www.open.edu/openlearn/science-maths-technology/computing-and-ict/systems-computer/systems-thinking-understanding-sustainability/content-section-9>.
- UNESCO. (2002). Education for Sustainability. World Summit on Sustainable Development. Retrieved from https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/education_for_sustainability_unesco.pdf.
- University of Alberta. (n.d.). What is sustainability? Retrieved from <https://www.mcgill.ca/sustainability/files/sustainability/what-is-sustainability.pdf>.
- Wikipedia. 2020. Sustainability. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Sustainability>.
- Wikipedia. 2020. Sustainable Development Goal 4. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_Development_Goal_4.